

KRŠĆANINOVO SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU

Nikola STANKOVIĆ, Zagreb

1. Uvod

Sve ima svoje vrijeme pa je normalno da pri smjeni tisućljeća i u godini Velikog jubileja¹ razmišljamo o prošlosti. Nju, međutim, nećemo promatrati pod vidikom fizike, pod vidikom reverzibilnosti ili ireverzibilnosti vremena² nego nam je zadaća razmisliti o kršćaninovu suočavanju s prošlošću. Dakle, početno se čak ne radi ni o kršćanskom suočavanju općenito, nego o kršćaninovu suočavanju.

Izlagач pokušava biti kršćaninom i time bi mu posao mogao biti olakšan. Dovoljno bi bilo iznijeti svoje vlastito iskustvo.

No predlagatelj³ teme, vjerojatno, nije htio da se govori o jednom posebnom oprmjerenom kršćaninu, pa bio on kakav bio, nego je želio da se izreknu opće karakteristike suočavanja s prošlošću koje bi se mogle nazvati kršćanskima. Time se zadaća ponovno otežava, jer svatko od nas ima iskustvo svoga vlastitog suočavanja, a ono je konkretno i primarno, prije je svakog govora. Na temelju njega dobivamo pojam suočavanja s prošlošću. Tako, pak, dobiveni pojam (to jest iz toga iskustva) ulazi u govor i razgovor te ga analogno pripisujemo i drugim ljudima koji se imenuju kršćanima.

Time bi nam napor bio smanjen, ali istodobno opasnost od subjektivnosti ne bi bila umanjena. Ipak, bez konkretnog iskustva, nemamo nikakve sigurnosti da ćemo govoriti objektivno. Same neutemeljene općenitosti ostaju prazne forme koje ne iskazuju doživljenu zbilju. Zato nam ostaje induktivno-deduktivni kao i deduktivno induktivni postupak kao neodvojivi momenti govora koji pretendira na općenitost i objektivnost.

¹ Ovaj je članak nastao iz predavanja održanog na Teološko-pastoralnom tjednu KBF-a u Zagrebu 25.-27. siječnju 2000. Zato se i spominju smjena tisućljeća i Veliki jubilej.

² Vremeplov se ne da konstruirati. Ne može se putovati vremenom osim u sjećanju i iščekivanju, ostajući, međutim, u sadašnjosti.

³ Temu mi je predložio prof. dr. Josip Baloban u ime organizatora Teološko-pastoralnog tjedna KBF-a u Zagrebu.

To se čak odnosi i na Božju objavu, jer i nju, da bi za nas kao razumna bića bila objavom, moramo prepoznati kao takvu. Ostaje nam, dakle, vlastito iskustvo življenja objavljenog nauka koji priznaju kršćani da je bitan za one koji se diče kršćanskim imenom kako bismo u dijalogu s drugima, u zajednici, pa i u dijalogu među zajednicama došli do što ispravnijeg suočavanja i do što objektivnijeg poimanja. Iskustvo se izražava pojmom a pojam se provjerava (verificira ili falsificira) iskustvom.⁴ Pojedinačno i opće u neprestanoj su međusobnoj napetosti. Opće ne dopušta pojedinačnom da se (bez reda) izgubi u kaosu,⁵ a pojedinačno pak pridržava opće da ne odlebd i u zaborav zbilje.

2. Pojam vremena

Kad je riječ o prošlosti, mora se odmah istaknuti da je njezino poimanje ovisno o shvaćanju vremena. Zato se mora i o njemu ponešto reći kao i o memoriji ili sjećanju gdje su nam, recimo, »pohranjeni« prošli događaji, gdje ih dakle možemo susresti. Zato se suočavanje s prošlošću ne događa u prošlosti nego u sadašnjosti. Tako već ulazimo u dimenziju vremena koja ima i svoju usmjerenost prema budućnosti. Jer sadašnjost je prijelaz iz prošlosti u budućnost. Time se zapravo pokazuje smjer vremena koji se nikako ne da okrenuti. Vrijeme je ireverzibilno.

Znali ili ne znali kako ono teče i kako se broji, ono nam je dano na raspolaganje – vremenita smo bića. Ispadne li čovjek iz vremena, ispada i iz svijeta. Gubi li trku s vremenom, zaostaje u razvoju, preskače li pak faze razvoja, otkaći se od realnosti i gubi uporište.

Što je, zaista, vrijeme zapravo nitko ne zna. Od Aristotela se upotrebljava definicija da je ono navezano na broj gibanje s obzirom na prije i poslije.⁶

S tim u svezi se odmah nameće i pitanje što je glavnije, primarnije ili iskonskije: krugovi (zapravo, elipse) koje pravi zemlja oko Sunaca ili pak naši doživljaji vremenitosti.

Znamo da se naše poimanje vremena može približiti pukom praćenju promjena u fizičkom i materijalnom svijetu, sve do samog lokalnog gibanja, na primjer, spomenuto obilaženje planeta oko Sunca. Iako se kružno gibanje (prema Aristotelu) drži najsavršenijim oblikom, jer mu je završetak i početak isto, ipak ono ima veliki nedostatak. Naime, dolazi se uvijek tamo gdje se već bilo – ba-

⁴ Za Aristotela se pojedinačno shvaća na način općega, a opće se apstrahira iz pojedinačnog.

⁵ Doduše, danas se drži da je i kaos determiniran. Izmjenjuju se regularna i iregularna stanja prema nekom pravilu.

⁶ Pri tome se obično citira i sv. Augustina koji je rekao da zna što je vrijeme ako ga ne pitamo, ako li ga pa upitamo što bi ono imalo biti, ne bi znao odgovoriti.

rem u statičkom shvaćanju svemira. Mi se, pak, čitavim bićem opiremo takvom osiromašenom poimanju vremena.⁷

Ako se, prema Heideggeru, bitak povremenjuje,⁸ onda bismo, već u vremenu, željeli sve više participirati na bogatstvu koje se postupno razotkriva. Zauzimanjem stajališta, odlukama te djelovanjem prema njima aktivno bismo sudjelovati u svom vlastitom bivanju i zbivanju.

U svagdanjem mjeranju i brojanju vremena naše odluke, međutim, nisu primarne – jer, riječ je o neumoljivoj fizičkoj nužnosti. Zato joj se i nije suprotstavljati.

Možda je upravo zbog toga naš svagdan tako otuđen, jer postaje beznačajan u usporedbi s lokalnim gibanjem.⁹ Zato se, valjda, toliko svečano slavi Nova godina i početak novog tisućljeća – čak godinu dana ranije.¹⁰ Nije li to znak velikog siromaštva duha i otuđenosti, ako se tako svečano slavi jedna banalna činjenica određenog broja obrtaja Zemlje oko Sunca. Ili je to, možda, trijumf pamćenja koje može u sebe »pospremiti« ne samo jedan krug gibanja nego i više njih.¹¹

A zanimljivo je, dakle, da smo uzeli upravo lokalno gibanje za mjerilo našem vremenu. Podijelili smo ga na odlomke od sekunda, minuta, sati, dana, tjedana, mjeseci, godina, stoljeća pa sve do tisućljeća. Prema tome mjerimo i ono vrijeme u kojem još ne bijaše obrtaja već samo početno širenje i pulsiranje svemira neposredno nakon pracksplozije prije otprilike 15 milijardi godina. Do samog momenta eksplozije ovim načinom mjerenja i računanja još nismo uspjeli doći. Znanstvenici kažu da se vrijeme tada drukčije ponašalo.

Međutim, u mjeranju vremena, inače nismo posve dosljedni.¹² Primjenjujemo barem dva kriterija. Dok je većina mjernih jedinica navezana na gibanje, tje-

⁷ Osim lokalnog gibanja, ima i drugih promjena prema kojima bi se, eventualno, moglo mjeriti vrijeme. To bi mjerenje, možda bilo manje precizno, ali bi više uzimalo u obzir čovjeka pojedinca.

⁸ Neki misle da bi trebalo govoriti i o povremenjenju samog vremena.

⁹ Moglo bi se mjeriti našu otuđenost istinskim vrijednostima upravo koncentracijom na preciznost mjerenja lokalnog gibanja.

¹⁰ Mnogi su čestitali kao da novo tisućljeće započinje 1. siječnja 2000. Ljudima se, čini se, nekako žuri te žele što prije zakoračiti u treće tisućljeće od Kristova rođendana. Znamo, međutim, da je taj dvijetisućiti rođendan, najvjerojatnije bio prije pet ili šest godina. Sada opet nije više važno vremensko gibanje, nego trenutak u kojem su ljudi odlučili slaviti. Ljudi se, u svojim željama, potrebama i prosudbama, zapravo, veoma lako povode za većinom koja je najčešće nekvalificirana da stvari točno prosudi. Ljudi ponekad vrlo brzo uče, a ponekad sporo. Stručnjaci su više puta javno tumačili kada započinje treće tisućljeće, ali kao da im ljudi to nisu olako htjeli vjerovati – jer im se nije odgađalo veliko slavlje za čitavu godinu dana. Tu su se borile one dvije vrste mjerenja vremena: prema čovjeku i prema vanjskom, lokalnom gibanju.

¹¹ Čovjek obično može pamtiti do sedamdeset godina, a ako je jak, prema Bibliji, osamdeset i više.

¹² Nismo, mi posve ni precizni, jer ne da se na dulje vrijeme predviđati događaje upravo zbog malih pogrešaka u početku, koje, prema teoriji kaosa iznenada postaju velike.

dan je, pak, za razliku od ostalog, mjereno prema ljudima i njihovim potrebama za odmorom i slavljenjem Boga kako je to i propisano, najprije Židovima (slavljenje subote) a u Novom zavjetu i kršćanima koji slave prvi dan u tjednu kao dan uskrsnuća Gospodnjega.

Zasigurno smo svjesni da nam samo ono jednoliko pa i kružno gibanje, samo po sebi nikada neće donijeti istinsku novost, jer čovjeka nikako ne zadovoljava i ne ispunjava puko divljenje jednolikom gibanju, pa bilo ono i najsvršenije: kružno. Takvo gibanje ne može dostići ni postići ono jedno čovjeku potrebno: puninu vremena koju nam Isus obećava. Punina vremena, kao uostalom i nedjelja, pripada drugom načinu računanja, neovisnom o kružnom gibanju.

3. Novost u vremenu

Ta punina nikako ne znači puno godina, pa čak ni puno događaja. Punina vremena ono je vrijeme u kome se dogodi najviše što vrijeme može podnijeti. A najviše što nam se dogodilo u vremenu jest to da se Bog utjelovio i rodio u naše ljudsko vrijeme, u našu povijest. Ne dakle samo u našem vremenu, nego u naše vrijeme. U tom vremenu u kom *Riječ tijelom postade*, živimo puninu milosti Božje, ljubavi Božje, blizine njegove.

Prazno vrijeme ono je u kojem nam je prazan hod, duša suha, odluka uzaludna, cilj promašen, a pamet zaustavljena. To je zapravo izgubljeno ili grešno vrijeme. Ono odzvanja prazninom i mukom jer nije ono što bi moralo biti, naime – ispunjeno vrijeme. To je vrijeme ljudskog grešnog ustroja: bilo izvan Crkve bilo u Crkvi, to je vrijeme nepravednih socijalnih razlika bilo u Crkvi, bilo izvan nje, to je vrijeme kompromisa s izopačenim planovima, vrijeme udomljivanja nakaradnih misli, pohlepe i zavisti što poništava sve oko sebe, to je vrijeme lažnih obećanja i prijevara, vrijeme bijega od Boga i istinskih vrijednosti.

Budući da se Isus utjelovio u naše vrijeme, ono nije više puko nabijanje ure, i pucanj sa Griča u prazno, nego se pretvara u drhtaje našeg svijeta od struje ljubavi kojom je pogođen i pogoden. Blizinom Božjom vrijeme postaje sasvim drukčije. Ono nije više puko vrijeme jer se vječnost nastanila u njemu i preobrazila ga tako da može donositi nepropadljive plodove, plodove koji ostaju za vječnosti.

Zato, mi kršćani s pravom slavimo ono što se započelo kao sjedinjenje vremena i vječnosti.¹³ Mi slavimo njegovu povijest koja, slično vremenu, ima svoj

¹³ Susret vremena i vječnosti trostruk je kao što je i čovjek trojstveno upućen na svoje vrijeme. Čovjek se odnosi prema prošlosti i budućnosti u sadašnjosti i to onim rasponom koji je među njima. Susret vremena i vječnosti prvi put se dogodio pri stvaranju, drugi će se put obistinuti na kraju vremena – a za vremena se živi od ona oba susreta.

pravac prema konačnom susretu. Plod je toga susreta mir i sigurnost.¹⁴ Tako blaženstvo i može doći jedino iz punine koja navire iz vječnog Božjeg mira. Otkad se Isus rodio, taj nam se mir daje svjesno i osobno. Nije to više lutanje i traženje Boga tamo gdje ga nema.

Sada je jasno da se nalazi posvuda a najlakše se nađe u čovjeku, jer se utjelovio u njega, u njegov život, pa i u njegov vremeniti svijet. Izričito je progovorio u čovjeku, iz njega i po njemu, kroz njegovu povijest, a sve je to učinio za njega.

Riječ je pak starija od svijeta i svijet je po njoj postao i ona mu daje smisao, razumljivost, utemeljenost i opravdanost, upravo zato jer ga je Bog izrekao pa on tako postaje izričajem Božjeg dobrovolja i ljubavi. Zato, čovjek može biti miran, ako slijedi put uvremenjene i utjelovljene Riječi, put Isusa Krista, ako se drži zakonitosti povijesti spasenja.

No, znamo, da u svijetu ima puno nemira i nereda. Zašto je to tako? Zato što se ne prihvaća Božje prijateljstvo i njegova ruka pomirnice. Umjesto da uživamo u punini svoga vremena, u punini darova Duha Božjega, događa nam se da se stalno svađamo i na drugome vidimo samo ono loše. Čak se i u privatnom životu ponekad ponašamo poput stranaka koje jedna o drugoj znaju reći samo ono najgore – da bi valjda stekle prednost. A tko želi živjeti u tom najgorem svijetu?! Nitko. Zato je bijeg u obećani svijet logičan. Jer, od najgorega, barem kako je prikazan, drugi (obećani) zacijelo je bolji.

Mi vjernici znamo da najveću prednost ima onaj tko je Božji i tko je svoju sudbinu u prvom redu na njega oslonio. Tko tako čini, već živi puninu vremena, njemu je, i u njemu je vječnost već počela. Taj se neće uzrujavati za mnoge »sitnice« kao što ih neće ni prezirati. Uživat će u punini vremena. Uživat će u punini koja se u povijesti pojavila, objavila, naznačila, uvremenila, da bi, ipak, tek u bezvremenosti posve čovjeku nadošla. Dotle će kršćanin ustrajavati u slobodi sjećajući se susreta i obećanja, zapravo, spominjući se nadolazeće punine.

4. Kršćanin u vremenu

Posve svjesni Isusov ulazak u naše vrijeme njegovo je krštenje. Znamo da se Isus nije morao krstiti zbog svojih grijeha niti radi oslobođanja od njih. Međutim, ne bi se moglo reći da grijeh ni na kakav način nije ulazio u njegov život. U njegovu životu, istina, nije bilo nikakvih grešnih čina, ali ga je grijeh drugih ljudi u našem vremenu skupo stajao.

¹⁴ Pa ako je to povod velikom Jubileju, onda je on sasvim opravdan, ali je istodobno i neopravdan jer euharistija je najveći kršćanski jubilej.

Jedan je bio taj što su ljudi grešni i nisu mogli podnijeti bezgrešnika u svojoj sredini te su ga se nastojali riješiti i to na najgublji način.

Drugi je, pak, razlog taj što je sam Isus htio preuzeti na sebe svu grešnost svijeta, sve njegove dugove pa i sam biti okovan verigama nužnosti kako bi oslobodio čovjeka iz smrtnog zagrljaja grijeha.

Zapravo se u to ime Isus i krstio. Krstio se u znak solidarnosti s ljudima koji se kaju, dakle, s onim grešnim ljudima u kojima je barem tinjala želja za obraćenjem i za povratkom Ocu u naravno čovjekovo stanje, u stanje blizine Božje.¹⁵

Grešno stanje, naime, nije čovjekovo naravno stanje – osim ako smo zaboravili na čovjeka kakav je izašao iz Stvoriteljevih ruku. Bog čovjeka nije stvorio grešnim. Jer, nije ga stvorio za ropstvo nego za slobodu. Slobodni tvorac stvorio je slobodno biće da se svojim djelovanjem takvim i potvrdi.

Slobodno bi biće, dakle, trebalo djelovati slobodno, moralo bi imati samo slobodne čine. No, budući da je čovjek ipak ograničeno biće nije u posjedu potpune cjeline dobra, tako da ne bi mogao posegnuti za nečim što još nema i što mu po naravi ne bi pripadalo ni odgovaralo. Ta temeljna zabuna i zabluda događa se u njegovu duhu ponekad ili pak trajno. Ako je to neprekidno, onda je čovjek zapao u mrak u kojem nema nimalo svjetla.

Prema Svetom pismu čovjeku je zaista moguće odlutati poput palog anđela u mjesto neizmjernih muka ili posvemašnjeg neprirodnog stanja. Nenaravno je da čovjek bude posve lišen svjetla u svom duhu u kojem bi morao vladati red i sklad kao odsjaj ili odbljesak (biblijska slika) Stvoriteljeve harmonije i identiteta (sebeposjedovanja). Ta Božjim je dahom zadobio duh i tako postao živim bićem.

Neizmjerna oskudica života, dobrote, ljepote i ljubavi proizvodi i neizmjernu patnju koju je jedino moguće nadvladati ponovnim nuđenjem i prihvaćanjem povratka na neprestane izvore blaženstva. Zato postoji više saveza s Bogom (u Starom više njih te Novi).

Krštenje je zato razbistrenje duha koje se događa Duhom. Nije dostatno čak ni krštenje vodom i svojom voljom da se dobije život. Iz same vode ne nastaje život nego iz Duha. »I dok je izlazio iz vode, vidje gdje se otvaraju nebesa i Duha gdje poput goluba silazi na njega« (Mk 1, 10).¹⁶

¹⁵ Usput rečeno, ima ovdje jedna zabluda koja se često čuje, pa i s propovjedaonice, a ta je da je čovjek po naravi grešnik. Kad bi to bila istina, onda se Bog nikada ne bi mogao utjeloviti niti bi Isus moga biti pravim čovjekom, a ni Blažena se Djevica Marija ne bi mogla nazivati Bezgrešnom.

¹⁶ I na početku je Duh lebdio nad vodama i tek se onda začeo život.

Mi se krstimo, istina, u sadašnjosti i ona se mora razbistriti, ali s njome i sva grešna prošlost koja je u zajedničkom pamćenju ponazočena kao istočni grijeh.¹⁷

Čovjek nikada nije razriješen svoje prošlosti. Ona je uvijek sastavnica naše zbilje. Ta prošlost nije posve prošlost ili gramatički rečeno: ona nije prošlo svršeno vrijeme. Prošlost traje. Moglo bi se reći da prošlost nije prošlost kao što ni sadašnjost nije posve sadašnjost, nego je stalni most između prošlosti i budućnosti ili poniranje budućnosti u prošlost, a ni budućnost nije neko buduće vrijeme. Ona je nadolazeće stanje.

Čovjek, zapravo, nema ni prošlost ni sadašnjost ni budućnost tako da bi u njih posve uronio. On stalno živi, moglo bi se reći, i u ovom vremenitom smislu, trojstveno stanje – jedno stanje s tri vidika. On je jedan čovjek takav i takav, ali s takvim trojstvenim pristupom prema zbilji. Ili bolje rečeno, on participira na njoj takvim načinom, na takav način jest.

Znak čovjekove duhovnosti i slobode i jest upravo u tome što on može – nekako kao duh – lebdjeti nad svojim stanjem i mijenjati ga.¹⁸ Sposoban je za promjene, promjene na bolje, ali i na gore. Promjenjivo biće, koje se prema Platonu nalazi između ništavila i istinskog bitka, ima tu sudbinu da se mijenja na bolje ili na gore. Trećega nema. Nužno ne ostaje posve isto.¹⁹ Normalno inteligentan čovjek to može uočiti te mu je odlika upravo to što nije posve uronjen u svoje stanje. Njegovo stanje nije petrificirano (skamenjeno) – ukoliko je duh, on je život i pokret, zbivanje.

¹⁷ Istočni grijeh nije posve uništio našu ljudsku narav. Prema interpretaciji svetog Augustina u F. COURTH, *Kršćanska antropologija*, Đakovo 1998., str. 111.: »Bit istočnog grijeha sastoji se (...) u duševnoj smrti to jest u poremećenom odnosu prema Bogu ohološću i samoljubljem.« Da grijeh nije posve uništio ljudsku narav, proizlazi iz Augustinova tumačenja grijeha kao privacije. Izričito veli: »Eadem quippe natura, et bona est, in quantum natura est; et mala est, si vitiata est: non est tamen in alium ulla omnino natura« (PL 45, 1330).

¹⁸ To potvrđuju općeprošireni kazneni zakoni, a još izričitije tradicija dragovoljnog i slobodnog ispita savjesti u kršćanskoj duhovnosti. Tako sveti Ignacije u DV [43] navodi strukturu ispita savjesti: »Prva točka: zahvali Bogu, našem Gospodinu, za primljena dobročinstva. Druga točka: moli za milost da upoznaš svoje grijeha i da ih odstraniš. Treća točka: traži račun od sama sebe, počevši od časa kad si ustao pa do ovoga ispitivanja savjesti, od sata do sata, od razdoblja do razdoblja, i to ponajprije o misli, onda o riječi, onda o djelu, istim onim redom kako je to rečeno za poseban ispit savjesti. Četvrta točka: moli Boga, našega Gospodina, da ti oprosti tvoje postupke. Peta točka: odluči da ćeš s njegovom milošću biti bolji.«

Katekizam Katoličke crkve br. 386 veli: »Grijeh je prisutan u čovjekovoj povijesti: bilo bi uzaludno pokušavati za to ne znati ili toj tamnoj stvarnosti davati druga imena. Da se pokuša shvatiti što je grijeh, treba ponajprije priznati duboku vezu čovjeka s Bogom, jer izvan tog odnosa, zlo se grijeha ne da razobličiti u svojoj pravoj biti kao odbijanje i opiranje Bogu, dok i dalje pritište na čovjekov život i na povijest.«

¹⁹ Ne treba promjene izglasavati. Ona je dana s našim fizičkim svijetom. Promjena, filozofski, a i teološki gledano, i nije znak pozitivnosti nego slabost. Bog se ne mijenja.

Možemo stoga reći da se čovjek zbiva. On s-biva ne samo sa sobom, s bližnjim i s Bogom (krsteći se u ime Oca i Sina i Duha Svetoga), nego on trajno druguje sa svojom prošlošću, sadašnjošću i budućnošću. On se s njima s-biva. One žive s njim i u njemu.

Kakav je tko čovjek, može se znati s čime on s-biva i kako on s tim postupi: čemu stremlji i od čega bježi – jednostavno, ili poslovično rečeno, s kim si, ili s čim si, takav si.

5. Moć prošlosti

Veličina Isusove božanske dobrohotnosti očituje se u njegovu nastojanju da ne ostanemo zarobljenicima svoje prošlosti. Zato nam otvara perspektive i mogućnosti.

Ne traži On od nas da zaboravimo svoju povijest i prošlost kako nam često s Istoka i sa Zapada savjetuju. Zaborav prošlosti isto je što i odricanje od stjecanja iskustva i mudrosti. Tako razbaštinjen, opljačkan i unakažen čovjek spreman je samo na diktat, a ne više na dijalog ili samoodređenje. Objektom je, a ne subjektom odluka.

Zato prijedeni put mora biti uvijek nazočan u svim našim planovima tako da iz njega izvučemo pravu korist. Tko svoju povijest i prošlost dobro ne upotrebljava, vjerojatno će biti protiv njega zloupotrijebljena. Moglo bi se reći da je prošlost valuta i moneta u stalnom opticanju.

To vrijedi i za dobru i zlu prošlost. I jednu i drugu, svoju i tuđu, kad se već dogodila, možemo pravo upotrijebiti ili zloupotrijebiti.²⁰

Prošlost nije zapečaćena i nepromjenjiva veličina. To svjedoči psihologija, filozofija i Biblija. A kršćanin se mora obazirati na svaku od njih da bi se uopće mogao ispravno postaviti prema svojim dosadašnjim naporima.

Psihologija upozorava na opasno potiskivanje događaja prošlosti u zaborav. Ona je naslutila da se to ne može potpuno dogoditi. Ako se pokuša učiniti, onda prošlost djeluje nekontrolirano i opasno. Zato nas psiholozi nukaju da se svjesno susretnemo s prošlim događajima. Svjesnom biću nema zdravlja i napretka bez svjesnog djelovanja.

Filozofija tumači da je već sama struktura spoznaje takva da se moraju pamtit pojedini, najprije sjetilni, utisci da bi uopće moglo doći do iskustva, pojma, umijeća, znanosti i mudrosti. A svaka spoznaja proširuje vidokrug (ili horizont) tako da je pripravniji za nove spoznaje, tvrde hermeneutičari.

²⁰ »Čovjek koji ne poznaje svoju prošlost, osuđen je da je ponavlja.« To je rekao filozof i pjesnik Santayana.

Biblija, kako smo rekli, ne ističe samo spasenje nego i njegovu povijest. Ta, ono se ostvaruje u povijesti. Božanska se dobrohotnost očituje u nastojanju da ne ostanemo zarobljenicima svoje grešne prošlosti nego da nam otvori perspektive i duhovni napredak.

Istina je, ono što se dogodilo ni Bog dragi neće reći da se nije dogodilo, ali iz svog stanja kakvo ono god bilo, na temelju Kristova utjelovljenja i rođenja moguć je uvijek dobar nastavak. To je prava i istinska radosna vijest. *Tvoj život još uvijek nije izgubljen. Ima za tebe nade.*

Nisu nam neprijatelji svi ljudi koji nas kritiziraju. I kritikom se valja poslužiti. Ona je, naime, ako je, i ukoliko je, prava, pravo i korisno razlučivanje i prosuđivanje.

Na kraju krajeva i Isus nas je kritizirao čitavim svojim životom od Betlehema do Golgote. Njegova je kritika istodobno i navještaj dobara Božjih, onih najpotrebnijih za ljudski život.

Treba se dakle sjetiti da se Isus svega odrekao da bi druge obogatio, čak se oplijenio da bi ih nagradio slobodom i mirom, postao je jedan od nas kako bi nam podario budućnost. Pritom, naravno, nije prestao biti Bogom.

Upravo zato što je Sin Božji te istina prebiva u njemu ne daje on obećanja bez pokrića. Iza njega stoji čvrstina i sigurnost njegova Oca i ljubav Duha Svetoga.

Umiješao se u našu sudbinu kako bi razvrgnuo verige nužnosti i izveo nas na slobodu djece Božje. Zato se toga svega valja sjetiti: I Sveto nas pismo neprestano na to upućuje da se sjetimo ili spomenemo.

Ono je pobožno, a ne bezbožno kao oni koji hoće tuđu prošlost upotrijebiti samo na štetu drugoga. Takvi ne mjere tuđu budućnost prema potrebama, željama i mogućnostima drugih nego prema svojim interesima.

Valja se radovati i Isusovoj kritici i njegovoj istini i o nama i o našim grijesima, ali i o našim mogućnostima. Valja se radovati što je sišao k nama jer je u nama ipak našao nešto lijepo, dobro i plemenito, čega mu je bilo žao da propadne. Žao mu je bilo naroda. Do nas mu je bilo stalo. Nije nas htio ostaviti zatvorene i zaboravljene u okovima začarane i bezizlazne prošlosti.

Zato valja otvoriti i rastvoriti vrata Kristu Spasitelju, liječniku, učitelju, posvetitelju i istinskom prosvjetitelju, da bude kraljem naših srdaca i da se nikada od njega ne otuđimo.

6. Bog se objavljuje i u prošlim događajima

Obično se ljudi tuže na Božju šutnju. Tako je bilo i u Samuelovo doba. Veli se u istoj knjizi da su tada proroštva bila rijetka. Filozofski se to veli da su vremena oskudna (Heidegger) objavom ili da je Bog mrtav (Hegel, Nietzsche) ili pak da se o njemu više može reći što on nije nego što jest (Toma) pa sve do onih

mislilaca koji govore da je nemoguće nešto spoznati o bogovima zbog kratkoće vremena, a kad bismo i spoznali da to ne bi mogli drugima prenijeti – bilo bi, naime, neizrecivo.

Ako se Bog sada ne javlja, a ne znamo hoće li u budućnosti, ipak ima jedan lijek. Bog je govorio u prošlosti. Marija je o svim objavama razmišljala u svom srcu. Znači pamtila ih je da se ne bi zaboravili i izgubili.

Zato su memorija i prošlost teološki relevantne. Ne samo zato što memorija simbolizira Boga Oca²¹ koji sve sadržava i podržava nego upravo memorija nam omogućava zadržati spomen na one iznimne momente blizine i objave Božje da ne propadnu u zaboravu.

Zato se u Bibliji bezbroj puta ponavlja »sjeti se ili spomeni se« onoga što ti je Jahve učinio. A Izraelac odgovara: »Nek' mi se jezik za nepce prilijepi, ako spomen tvoj smetnem ja ikada.« U pamćenju se ne zadržava samo izričita Božja objava i Božja riječ, nego i sve divne spoznaje o ljepoti prirode tako da onaj tko ima memoriju nema nikakva razloga da preko prirode ne spozna svojstva Božja.²² Tko pamti susrete s Bogom, lako će prepoznati objavu Božju čim se ona pojavi.

A Aristotel je na početku svoje *Metafizike*²³ davno rekao da samo one životinje mogu nešto naučiti koje pamte. To je njegov uvid. I zato memorija u zbivanju i tumačenju spoznaje u njega igra temeljnu ulogu. Bez memorije se nikada ništa ne bi ni moglo refleksivno spoznati. Isto je tako i u sv. Tome.

Tko ima memoriju, ima s čime usporediti nove događaje: bilo da oni nadvisuju dosadašnje bilo da za njima zaostaju. Drukčije se ne može ni učiti nego uspoređujući. Tipičan je primjer za to susret Ivana Krstitelja i Isusa. Kad je Ivan susreo Isusa spoznao je da je to onaj o kojem je pamtio proroštva.

Mogli bismo reći da je memorija važna za svu objavu Božju od one po prorocima, zatim iznimnih doživljaja i izričite objave, preko povijesti spasenja kao i svih ostalih spoznaja koje su pohranjene u memoriju.

Ono prošlo nikako se ne smije ostaviti u nekakvoj prošlosti koja ne bi imala veza sa sadašnjošću. Liječnici kažu da bez anamneze i etiologije nema ni dijagnoze ni terapije. Filozofija, znanost i povijest svjedoče da na temelju skupljenog znanja i iskustva valja stjecati nove spoznaje.

²¹ Logos simbolizira Drugu božansku osobu, a volja Treću.

²² Usp. Rim 1,20.

²³ »Dakle životinje se po naravi rađaju sa sjetilnošću, iz koje u jednim ne nastaje pamćenje, dok u drugim nastaje, te su te stoga razboritije i poučljivije od onih koje ne mogu pamtit; razborite su pak, iako ne mogu učiti, one koje ne mogu čuti zvuke (kao pčela i kakav drugi takav rod životinja), dok uče one koje uz pamćenje imaju i to osjetilo« (Met I 980a-b).

Zato, tko bi se odrekao memorije, sjećanja ili prošlosti, bio bi gori od onoga koji bi zapalio sve biblioteke. Kad bi one sve i izgorjele, puno bi se toga iz ljudske memorije (ne mislim na kompjutorsku) moglo ponovno zapisati. Odreknemo li se pamćenja i prošlosti, predamo li se zaboravu, potpuno se osiromašujemo.

Kako smo već rekli, vjera i Biblija nikako nam ne dopuštaju da se odreknemo pamćenja. Naša kršćanska vjera bitno računa s prošlošću i sjećanjem: »Ovo činite na moj spomen!«

Osim toga u Bibliji nisu zapisani samo oni sretni momenti kojima se možemo diviti, to jest momenti kada su ljudi Boga susreli i djelovali prema njegovim zapovijedima, nego zapisano je i ono negativno što valja oduravati i pod svaku cijenu izbjegavati. To ružno i grešno upravo je zato zapisano da bismo ga, kako smo rekli, izbjegavali da ponovno ne bismo upali u takvo stanje ili djelovanje. Jednostavno rečeno, u memoriju, htjeli ili ne htjeli spremamo sve što doživljavamo. Ali to ne smiju biti mrtvi kapitali.

Valja znati prepoznati Božji glas koji iz prošlosti odjekuje sve do u sadašnjost: bilo to zabrane ili pozitivne zapovijedi, bilo izričaji ljubavi i saveza. Sve ih valja na dovatke upisati. Tek se onda omogućuje prava dinamika vjerničkoga života koja bez prošlosti sada više, zapravo, ne može ni započeti.

7. Zaključno

Ono, što je prošlo, za čovjeka nije posve prošlo nego mu zajedno sa sadašnjim i budućim naznačuje raspon otvorenosti prema sveukupnoj zbilji. Kao što minuli događaji nisu sasvim nestali, tako ni čovjekovo vrijeme nije navezano samo na vanjsko gibanje. Zato, u ispravno postavljanje prema vremenitom, pripada divljenje onom što se već zbililo kao i znatizeljno iščekivanje nadolazećeg.

Doživljaji se ne pokapaju u memoriju nego se »spremaju« da bi služili za stjecanje iskustva, umijeća, znanosti i mudrosti, pa i duhovnosti. Memorija je veliko bogatstvo koje se može dobro upotrijebiti, ali i zloupotrijebiti. Kompjutorske mogućnosti nam o tome izričito svjedoče.

Čovjek ne smije ostati niti zarobljenikom prošlosti niti bićem bez iskustva. Ako svoju prošlost ne upotrijebimo na pravi način, vjerojatno će je drugi zloupotrijebiti protiv nas. I dobra se i zla prošlost dade iskoristiti. Dobro se razvija i uzdiže na veći stupanj, a zlo se uči izbjegavati.

Prema kršćanskom stavu prošlost ima svoju vrijednost, naravno, samo onda, ako se prema njoj postavimo slobodno. To znači, za zle se čine valja kajati, a za dobre, pak, zahvaljivati. Tom slobodom se pokazuje čovjekova transcencija, ali i nesmanjena imanencija. Njome je sličan Bogu koji je u svemu, a istodobno sve nadvisuje. Kršćanin, dakle, nije izgubljen i zaboravljen u prošlosti niti posve uronjen u sadašnjost, a istodobno je pripravan za nova ostvarenja i darove.

Prošlost je kršćaninu teološki relevantna. U memoriju on pohranjuje svaku Božju riječ (ne dopušta da ijedna padne na zemlju). Sjećajući se Božje objave i spasenjskih čina on premošćuje oskudna vremena: duhovnu sušu i dezolaciju. Tako mu je prijedeni put s Bogom uvijek nazočan i djelotvoran u njegovim odlukama.

Zato kršćanin zabacuje zaborav kao »osmi sakrament« držeći da je za psihu nezdrav, a za moralno prosuđivanje i odlučivanje nedovoljan. Osim toga, osiromašuje spoznaju, a istinski dijalog onemogućuje.

»Čišćenje pamćenja« ne znači pranje mozga i brisanje memorije, to jest poništavanje iskustva, nego znači novi pogled na sve što se dogodilo. To ipak nije ugradba nove memorije tako da to više ne bi bio čovjek istog identiteta. Neopretnu i naivnu čovjeku drugi lako promijene memoriju uvjerivši ga da se dogodilo ono što nije i da se nikada nije dogodilo ono što je stvarno bilo.

Neodgovorno je propovijedati puki zaborav. Isus je pokazao da je svjesno praštanje i ljubav jedini put čovjekova zbivanja i spasenja.

Govoreći na Mariji Bistrici 3. listopada 1998. o pobjedi nad zlom papa nije preporučio zaborav nego čišćenje od mržnje. Naše izlaganje završavamo njegovim riječima: »Oprostiti i pomiriti se znači očistiti sjećanje od mržnje, zavade, želje za osvetom, znači priznati bratom čak i onoga koji nam je nanio zlo, znači ne dopustiti da nas pobijedi zlo, nego zlo svladavati dobrom (usp. Rim 12,21)«.²⁴

Summary

A CHRISTIAN FACING UP TO HIS PAST

The author examines the meaning of Christian's facing up to their past. Considering, above all, the insights of philosophy, psychology and biblical truths, he concludes that a Christian can positively face the past only if he approaches it fully aware and free. This means that one has to feel remorse for evil deeds and to thank God for the good ones. Thus, one can draw lessons from the bad as well as from the good in the past. One who remembers can also learn. And one who is willing to learn and not only to repress things into the subconscious and forget can create a positive and creative outlook.

Key words: *history, memory, Christian, time, religion*

²⁴ Ivan Pavao II., »Bit ćete mi svjedoci«, Dokumenti 115, KS, Zagreb 1998., str. 19.